

Landskap: Småland, Upptecknat av: Carl Wikberg
 Härad: Uppvidinge, Adress: Turåkra, Kråkmo
 Socken: Ålgård, Berättat av: Carl Wikberg m. f.
 Uppteckningsår: 1941, Född år 1884 i Ålgårds socken

Uppteckningen Berör Glasbruk
 m. f. Fabrikationer inom
 Ålgårds socken.

Vol: 4.

Fidor: 1. — 26.

Här till 4. blad teckningar.

Teckningar s. 27-30.

1.)
Obs! Det nu helt försvunna Krana-
fors Glasbruk var beläget i södra
delen av Älgkult (socknens största
glasbruk.) Det byggdes 1872. av 12. bän-
der från Fröske i Älgkults socken.
Driften avsåg då tillverkning
av bruna ölbuteljer, vilka och
tillverkades några år framåt i
tiden. Glasbruket hade då 4 smält-
deglar. Obs! Men hur nu bänder-
na byggde och låta tillverka
buteljer; så gjorde flertalet av
den konkurs och driften nerlä-
des vid tiden 1881. så låg där öde
och samt till 1885. Så kom en
Tysk; som hette Lejt & dit och köp-
te bruket billigt av konkursmas-
san. Lejt & anmurade och omlade

2.)

ACC. NR. M. 7529:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

det till fönsterglastillverkning vid
sex stora smältdeglar. Arbetet gick
rätt bra; men Sejfs var en stor spju-
ver mot ortens bönder. Han till-
handlade sig ved i mängd,
men betalade godtyckligt, ville helst
från den av hantam "Kartade" Bruks-
boden" lämna varor åt bönder-
na på vedskulder. Men därvid
förde han på dam varor, som
dam mängen gång ej erhölet.
Följden blev, att Sejfs kånade i mis-
skredit hos bönderna; fick ej kö-
pa ved, och bruket stannade i
en konkurs och Sejfs reste sin väg.
Så övertogs glasbruket Kram-
fors av en firma Glejsner. Sam-
vara nog rättvisa; men ägde ej

3.) behåvliga resurser. Lärkill kom
att föreståndaren var begiven
på sprit till den grad, att han
fick binamnet "Kanjackskeat-
ten". Någon förebudet gick även
denna gång ett par år, sen var det
åter en kankurs. — Så kom
må 2. kumpaner Johansson och
Högg. Samt överhaga glasbruket.
Under en tid av över 30. år innehad-
de dam Kranofors Glasbruk, då
hade bemälda bruk sin Glans-
period, det är från denna tid
jag minnes Kranofors mycket
väl; ty jag arbetade där mycket
även sedan jag kommit från
järnvägarna. Mitt barndomshem
Krokshult ligger blot $\frac{1}{4}$ mil från

4.)

ACC. N.R. M. 7529:4.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Kransport. Dessa Bruksägare voro
absolutister och tillhörde Nykterhets-
orden F. O. S. J. (Världsgodtemplarorden)
Ett större Ordenshus byggdes och
Korrmusikkorkester inrättades. Hägg
förestod det hela. Alla arbetare
måste vara nyktra, helst (Godtemp-
lar.) Dessa Principaler voro så
älskade av sina arbetare att
dom sade: "De äro värda att bä-
ras på våra händer." Det är ord,
som talas nog. Hägg var "Uyt-
mästare" och förstklassig glasblä-
sare; han hade lärt sin konst
vid "Glava" stora bruk i Wärm-
land. Men, som bruksägare ut-
övade han ej sin konst mera än
varje gång han insatt nya seglar.

5.)
ACC. NR. M. 7529:5.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Ju kan ville då pröva Seglarnas dug-
lighet att smälta glaset. Seglarna, av
"Engelsk lera" vore G. till smältugnen.
Sam tillverkades av Segelmakaren Fa-
bian Karlsson. Dessa deglar vore dubbel
så stora, som vid bruksglasbru-
ken och inuti varje degel lägen
stor ring av samma lera och
flöt i glasmassan. Obs! Går den
ringen måste glaset upphämtas
till varje "vals" av "Sufångaren" un-
der arbetet. — Obs! Jag skall nu
närmast redogöra för Plausik-
ning n:o 1. A. på det vi sedan bättre
må förstå varandra. "1-2-3-4.
vora stora dörrar från det fria
in i hyttan." "5. var dörr till Skär-
kammaren där mästarne ä stora

se teckn.
s. 27-30.

6.)
bord med diamanter skar sän-
der glaset i önskade storlekar.
Glaset hade 3 olika kvalitéer. A. B. C.
Finast var A-glaset B-glaset lite
sämre och C-glaset var cirkunda.
"6-7 vore stora fönster likaså 8-9. Luf-
tarna gick att draga itär; då det
blev för varmt under arbetet."
"10. är dörr till d. s. k. "Mängdkam-
maren" där den fina vita sanden
jämte soda m. m. blandades i G.
stora prägen "smältaren"; denna
mängd rubas i prägen och med
järnskyfflar, skyfflades in i deg-
larna; så smältes det där till glas."
"11. var Fokrugnen, där forades åt
gängen 3 famnas barrved, som fört
klypt; by man eldade ännu för hand."

ACC. N:R. M. 7529:7.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7)
"12. var den stora smältugnen. där
de 6. seglarna vora inneslutna." 13.
13. var Verkstäm där dam vistades
under arbetet. Verkstäm var byggd
av plank och låg 30. tum ungefär
från marken. Golv fanns ej i
Hjuttan, ty det hade varit mera
eldfarligt då." 14. var en ugn,
som hette "Trummelugn" varan
mera skall skrivas. då jag be-
skriver om de olika momenten
under "Glasblåsningen." 15. var Tem-
pelugnen, i den forkades den vita
sandén, som med Brukshästarna
kördes från Örebro järnvägs-
station." 16. var "Präckugnen" där
gjordes de stora, cylinderformade
Välsarna planda." 17. är dörr från

8.)

ACC. N:R. M. 7529:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Höytkan till magasinet där det skur-
na glaset till sammans med halva
packades i trälådor. "18. är fönster
på magasinet. "19. är dörr från
magasinet ut i det fria. "20-21.
var fönster på skärkammar-
aren. "22. var fönster på Mängdkam-
maren. — Nu har jag härmed
någa redagjort för planering
N: 1. A. — Oös! När de nya deglar-
na insattes i smältugnen så
måste den vara väl uppladdad.
Luckorna revos och deglarna
inpöstes på våta plankor, som
över natten legat i pesterän.
Det var ett svettigt, tungt arbe-
te, som tillkom de 6 mästarna
under ledning av hyttmästare Kågg.

Sen murades luckorna åter till när
de glarna insatts. Då eldade man
först sakta och sedan ökades
värmen till smältgraderna. Obs!
så fortgick man i 3 dygn innan
mängd fick infyllas i de glarna.
Givaktiga fall brukade de glarna
hålla i 6 månader. — Varje smäl-
ta krävde en tid av 18 timmar.
Det kunde sålunda kända att per-
sonalen fick samlas mitt i nat-
ten och börja arbetet; som kräf-
de en tid av 10 timmar. Det var
blott 2 personer om varje de get,
Mästaren = (glasblåsaren) och Mufång-
aren = (Hauptlangaren.) Pipa var-
med glaset = (Vakten) blåses, se be-
märkning N: 2. B. Nu skola vi följa i all

10.)

ACC. N:R. M. 7529:10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

från Valsens början till dess den är
fullt färdig. Först tager anfang-
aren opp på pipan med ändan väx
så mycket glas att det ber sig som
en större snäboll. Se teckning N: 2. & 1
Mästaren har då en rund skopa av
alträ mycket våt. i den lägger an-
fangaren det råda glaset och vri-
der på pipan, så glaset blir flat-
runt. Sen åter klu segeln och
murrar på så mycket glas att
bollen blir stor som ett mans-
huvud. Merigen kullas den i den
våta träskopan på rätt som
ovan beskrivet är. Så tager
mästaren pipan och lägger
den i en skålig gjutjärnsforma
i vilken anfangaren sprös litet

11.)

ACC. N:R. M. 7529 : II.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sågsåu. I denna första rullar
mästaren det röda klotet och
blåses ut det så det tar rigi
forman, som teckning n: 2. & vi-
sar. Nu tager mästaren valsäm-
net och på en svängarm an fersa
för det för några ögonblick in
i den cylinderformade strummet-
ningen. Så tager det ut och han
blåser och svänger det fram och
åter några sekunder över den
rektangelformade "djupa sväng-
graven" till att valsämnet får ut-
seende, som teckning n: 2. & visar.
Så lägger mästaren därefter pipan
i en å svängarmen varande liten
hjernklycka och veider sakta runt
om. Så tar anhängaren på en smul

12.)

ACC. N.R. M. 7529:12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2. alnar lång järnen liket glas
nr segeln och håller vid vals-
ämnet ända vid x på liket glas
fastnar där på valsämnet. Sen
för mästaren valsämnet åter in i
drummebungen, och vrider den där
sakta. Så höjes en låg smäll och
valsämnet öppnar sig vid det fast-
smetade glaset. Valsämnet fa-
ges åter ut och mästaren läg-
ger pipan i bemälda klycka
i svängarmen och vrider sakta.
Svängarmen bortklipper de
präsmetade glaset med med en
stor sax, som präminner om
en vanlig Präksax. Åter för mäs-
taren valsämnet in i drumme-
bungen, blåser och svänger det någ-

ra gånger våra färdiga vals-
ämnet över svänggraven; och
så är valsen färdig såsom be-
skrivning n:o 3. I visar. Måstaren bär
valsen ner till en bänk med halv-
runda spår och lägger den där; tagen
en järnlinjal och puktar den li-
te, samt drager några gånger
fram och åter tvärs över vid x. Så
høres ett smällande ljud och
pipan är loss från valsen. Så kom-
mer åter snufångaren med lite
glas från delgeln på samma järn-
ben; fattar en viss fäng och drager
up' glaset till en träd grav, samt
en vanlig blyertspricka och
lägger träden först om valsen
vid den prickade linjen, se besk-

ning n° 3. F! Så höres ett "Knick!"
och halvrunden faller bort, så
valsen ser ut som peckning
n° 3. G visar. Obs! En sådan valsvor
3 alnar lång och 18. tum i genomsnitt
skärning och vägde 12-13. kilo.
Allt s. k. "skrakglas tillvaratogs
och ansmältes. När deglarna vo-
ro utarbetade påfylldes skra-
ny mängd; när den smältat på
i 14. timmar påfyldes skrakgla-
set i deglarna. - När arbetet
vart slut skulle alla valsar-
na "Sprängas"-(öppnas) för tillhö-
ra varje mästare att spränga var
sina valsar, men anföraren
hämtade fram valsarna till be-
mälda bänk och bar bort dem

15.)

ACC. N:R. M. 7529:15

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

därifrån så snart som blivit
"sprängda". Setta sig så. Mät-
taren kastade in litet någgrån
i valsen. Sen hade han ett $3\frac{1}{4}$ alm
långt rundjärn, gravt, som en
vanlig spatserskäpp. Järnet
varmades så det var glödghet i
ena ändan. Så drag han inuti
valsen på längden fram och
åter några tag och drag ut jär-
net. Fuktade högra handens
fummel och pekfinger och
fattade om kanten där han
gridit vid ändan av valsen.
"Knick," låt det och valsen sprack
en linjerät säm på längden,
så den såg ut som teckning
N:o 3. 76. visar, sen vart den färdig att

16.)

ACC. N.R. M. 7529:16.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"Sträckas" s. v. s. göras till en plan ski-
va den långa cylinderformiga vat-
sen. — Obs! Vid den långa "sträck-
ningen" arbetade endast 2. perso-
ner, "sträckaren" (som härvidlag
var mästaren) och dennes biträde,
som hette "utdragaren". Att exakt
beskriva sträckningen kan jag ej,
Obs! ty jag kunde aldrig få se i
den långa sträckningen huru
den långa utdragarmaskinen
verkade, men till synes var den
en automatisk byggnad. Obs! Först
lade mannen (utdragaren) in vat-
sen genom en rund, med järn-
dörr försedd öppning i ngnen.
Så tog sträckaren från sin plats
och genom en liten glugg i ngnen

ända inräckte en lång rund järn-
stån, grav som ett vanligt kpett
($1\frac{1}{4}$ tum i genomsnittskärning.) På detta
länga järn tag sträckas en val-
sen från ena ändan genom
att träda stängen igenom vals-
en och draga den ett gott stycke
åt sig till. Så drag "Utdragaren"
fram en vagn med på 4. grava
järnbjälk, som gunga på kets in-
uti den hela ngnen. "Vagnen" på-
minde mest än en stor "fralla"
lik den vi förr gagnade vid
järnvägsbygge att lassa sten
på. Ols. Men här i ngnen var
frallans (vi säga ej vagnens)
skiva en stor platta av "Engelsk
lera vid pass 5. tum tjock. Över

18.)

ACC. N:R. M. 7529:18.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

denna platta, som angavs av eld
håll spräckaren valse på sin långa
järnstång vid pass $\frac{1}{2}$ del minut.
Så öppnade sig valsen av bet-
ten och bredde ut sig på den
stora skivan av "Engelsk lera".
Så drog spräckaren sin stora
järnstång tillbaka och togen
raka på järnskaft och trädde
in genom en glugg i ugnen.
Rakan var av färsk ab och låg
i vatten. Men den våta rakan
gned han litet den stora glas-
skivan, så den varit jämn
och slät på den stora plattan.
Sen sköt eldragaren bort rakan
med en järnstång, så han kom
inför den långa rellvagnen. Och

19.)

ACC. N.R. M. 7529:19.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Men här var någon automat, som jag ej kan förklara. Obs! Sär var det mörkt och ingen eld, obs! Men det besynnerliga var, att glas-
van vart, som "genom ett kollslag"
fagen bort från plattan, som
var av "engelsk lera och opp på
den stora rellvagnen. Så gick
mannen (utdragaren) till den 20.
meters långa rignens andra ände
och drog i rellvagnen och då
kom den stora glasplattan
ut där, som han bortag. och
så åter in med en annan var
att genomgå samma procedur.
Obs! Obs! För att vara viss på mina
uppteckningar har jag rest till Kro-
nofors. Sär bor ännu en glasblå-

20)

ACC. N:R. M. 7529:20.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sare, som jag är god vän med. Han
har varit där hela sin tid, och hans
utsägor äro absolut tillförlit-
liga, så som "Täla gått vid en
naggran undersökning." Vad
sammansättningen av "Häckug-
nen" bekräftar, så var den be-
mälda auktionen efter ledning
av en tysk ingenjör uppbyggd; då
lejt & inköpte och anlade Västerglas-
bruket till Färsterglasbruk.
Obs! Vad som hithills upptecknats
i arbetsmetoder från Kragfors
Glasbruk berör tiden då Krum-
panerna Johansson och Hägg
vara innehavare av bruket.
Ja, så stada sakerna vid senare
skedet, då bemälda innehavare

21.)

ACC. N.R. M. 7529: 2/.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Johansson och Hägg dispancerade
det. Så inköpte därn hemmansdelar-
na Ekegård i Håghults socken. Ses-
så gårdar vara belägna blott
1/4 mil från Glasbruket och goda
skogsgårdar. Så anlade bemälda
kumpaner Glasbruket till s.k. "Gar-
eldning", så det uppfyggdes en
skorsten 2 1/2 meter hög, med där-
till hörande "Generatörer", så därn
eldade till en god del med säg-
spån från de närbelägna bat-
tensägarna, det blev avsevärt bil-
ligare bränsle. Mkt arbetade sig
väl, så Johansson och Hägg ble-
vo förmåga på sin berämda
glaskärlverkning, som hade sin stös-
sa anläggning i Stockholm och

22.)

ACC. N:R. M. 7529:22.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Gälsborg - Så kom ett bankaktie-
elslag och till lågt pris köpte
det blandskande Glasbruket och går-
darna och Johansson och Hägg
afflyttade; den förre till Stockholm,
den senare till Gislaved. Ja, allt
gick bra, men kort efteråt nerbrann
Glasbruket i grunden en natt, så
blev den stora skorstenen vest
orskadad. Så fann Bankaktie-
laget på att bygga ett 3-dubbel-
större glasbruk på platsen med
galvaniserat plåttak på det vä-
diga komplexet. Särskilt eget vä-
rdepår från den närbelägna järn-
vägstationen Fröske på den
nybyggda linjen Alghult - Ruda
banan; ja, det var ju finpint.

23.)

ACC. N.R. M. 7529:23.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Jag rekvierade bemälda Bolagen
ingeniör från Holland. Han skulle
lära dem göra en sorts helmsamt
fönsterglas, som "Släppte igenom
ultraviolette solstrålar" Vad det var
säga vet jag inte. Som murade
och försökte på många sätt, men
några "ultraviolette" solstrålar
blev ej glaset mottagligt för. De
reste ingenjören hem. Det stora
komplexet kostade Bankbolaget
jämt gårdar och bostadshus
1/2 miljon kronor. men det fick
stå obegagnat. Obs! Ty vid den tiden
började man tillverka s.k. "Ma-
skinglas", vilket blev minst lika
bra, som det handarbetade
och avsevärt billigare att fram-

24)

ACC. N:R. M. 7529:24.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ställa. Glava stora bruk i Wärm-
land och Rejernya i Östergötland
sades tillverka detta fönsterglas
= (Maskinglas). så det räcker för ~~hela~~
vårt land. Så var då den gamla
metoden att tillverka fönsterglas
en saga blott.

Vid den tiden kom en sturik, präk-
tig man till Kranapors och köp-
te ett vattenfall i Råstera nära
Kranapors. Mannen heter Elling
och säges vara rikast i Råghults
socken. Han byggde vid bemäl-
da vattenfall en storartad spe-
gelfabrik, som heter Kranastäm
och sysselsätter 50 arbetare. För
slipat glaset och belägges och inra-
mas, billiga speglar, men också

25)

ACC. N:R. M. 7529:25.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

speglar som kosta flera hundra
kronor på styck. Senna fabrik går
framåt, men någon verksam
arbetsinsatserna därstädes för
ingen utomstående. - Emellertid så
köpte Fabricör Elling Kronofors flyt-
kan och bostäderna, var hans arbets-
folk fick präktiga husrum, ty
sägas bör att kompanierna Johans-
son och Hägg hade byggt en del pri-
ma bostadshus. Men flyttan fick
stå öde och tom, för det hade ej lä-
nat sig att sätta igång med glas-
tillverkning. F.ö. Så fick Fabricör
Elling Kronofors för 1/3 av byggnads-
priset. Men så 2. år därefter ner-
brann flyttan i grunden, men det
stora komplexet var nägt försäkrat.

26.)

ACC. N:R. M. 7529:26.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Så Faricör Telling tjänade en
stor summa på den branden, på
grund att han köpt bruket, så billigt.
Hur elden uppkommit är okänt. Nu
är Kranfors stora glasverk en
saga blott.

Så hava vi ytterligare en spegel-
fabrik i närheten av Kranfors.
Den fabriken ligger invid Åster-
ån och hetter "Kullafors." Ynncha-
varen heter Rändrad Jagerkvist
och är son till en f.d. Mejänare
å Kranfors. Han var glasblåsare
i Kranfors i flera år, men då
driften derlades var han långt
borta och lärde sig tillverka
speglar och startade ansider egen
fabrik, som sysselsätter 40 arbetare.

ACC. N:R.

M. 7529:27

Landskap:

Småland.

Upptecknat av:

Carl Wiking

Härad:

Elepsvidinge.

Adress:

Furåkra, ³ Kråksmåla.

Socken:

Älgkult.

Berättat av:

Carl Wiking.

Uppteckningsår:

1941

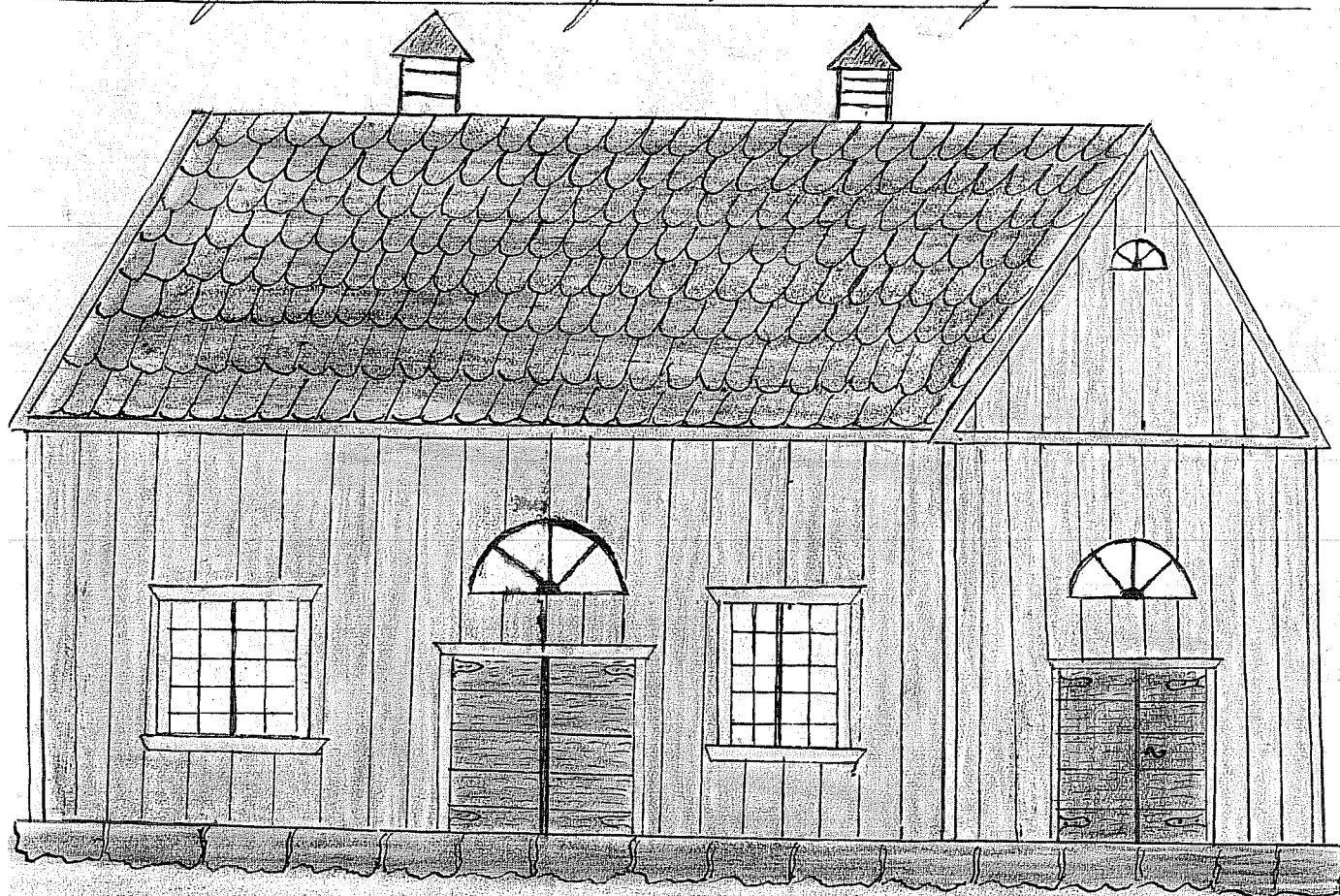
Född år

1874

i

Älgkults socken

Kronofors Glasbruk före Gaseldningens tid.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Skriv endast på denna sida!

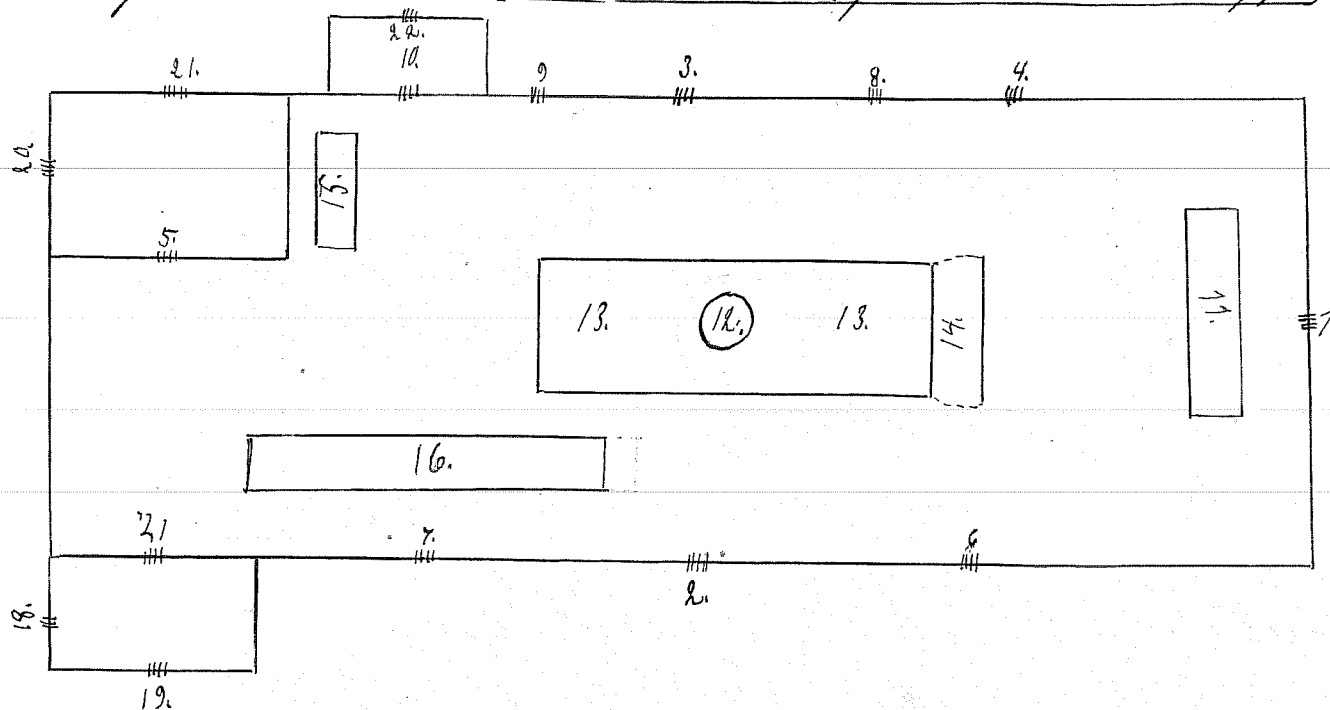
ACC. N:R.

M. 7529:28.

Landskap: *Småland* Upptecknat av: *Carl Wiking*
 Härad: *Uppvidinge* Adress: *Turåkra, Kräkumåla*
 Socken: *Ålgårn* Berättat av: *Carl Wiking m. f.*
 Uppteckningsår: *1941* Född år *1874* i *Ålgårns socken*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

*N:o 1. St. Planritning till det inre av Brönöfoss
glasbruk tiden 1895.-1919. (Johansson och Hägg.)*

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 7529 : 29.

Landskap: Småland.
 Härad: Uppvidinge.
 Socken: Älgheult.
 Uppteckningsår: 1941.

Upptecknat av: Carl Wiking
 Adress: Turåkra, "Kråksmåla,
 Berättat av: Carl Wiking, m.f.
 Född år 1874 i Älgheultssocken.

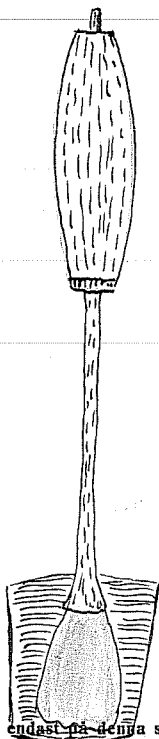
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

N° 2. B. varmed
 "Valren" blåst.
 Längd 2. alnar

N° 2. C.

N° 2. D. visar
 då valsämnet
 är färdigt för
 drummelugnen.

N° 2. E. Läs uppteck-
 nida 11.

ACC. N:R. *M. 7529:30*

Landskap: *Småland.*

Upptecknat av: *Carl Wiking*

Härad: *Uppvidinge.*

Adress: *Furåkra, "Kråksmåla"*

Socken: *Ålgård,*

Berättat av: *Carl Wiking m.f.*

Uppteckningsår: *1946*

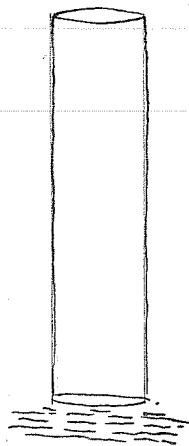
Född år *1874* i *Ålgårdspåker.*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

*Nr 3. F. "Valsen" färdig men si. Hande
och pippen*

*Nr 3.9. Vals före
sprängningen.*

*Nr 3. 76.
"Sprängd" valse.*

Skriv endast på denna sida!